

אוזר ישראל בגבורה

אוזר ישראל בגבורה

לקט תורני לחיזוק רוח הלחימה
לקראת השירות בצה"ל

קונטרס

עוטר ישראל בתפארה

לדמותה של הרבנות הצבאית הראשית

ליקוט ועריכה: שי הירש

בהוצאת מכון מחקר תורני "תורת-שלמה" - ע"ש הרב שלמה גורן זצ"ל

אוזר ישראל בגבורה

לקט תורני לחיזוק רוח הלחימה לקראת השירות בצה"ל

מקורות ומחקר תורני:

תודעה יהודית – הרב שי הירש

עיצוב העטיפה:

סטודיו ולדמן

הפקה:

דוב ליברמן – 'מילה טובה'

©

כל הזכויות שמורות לשי הירש – העורך והמלקט

ניתן לצלם חלקים מספר זה לצורך אישי ולימודי בלבד.

שימוש מסחרי מכל סוג שהוא אסור בהחלט אלא בקבלת רשות מפורשת בכתב.

גילוי דעת:

המערכת עשתה ככל יכולתה על מנת לאתר את בעלי הזכויות של כל החומר שנלקח ממקורות חיצוניים. אנו מתנצלים על כל השמטה או טעות, ואם יובאו לידיעתנו, נפעל לתקן במהדורות הבאות.

לפניות בענייני הספר, לרכישת ספרי המכון, לאפשרויות הנצחה ותרומות ולהזמנת הרצאות:

מכון מחקר תורני 'תורת-שלמה' – ע"ש הרב שלמה גורן זצ"ל

נריה, הר אפרים

052-8836373

Toratshlomo@gmail.com

David Lau
Chief Rabbi of Israel
President of the Great Rabbinical Court

דוד לאו
הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

בס"ד, ז' חשוון, תש"פ
5 נובמבר, 2019
הסכ' - 57.שפ

לכבוד
הרב שי הירש הי"ו

מכתב ברכה

ראיתי את עלי ספרך "אזור ישראל בגבורה", ספר ההולך סובב אחר חשיבות השירות בצה"ל. מרבית הדברים שמובאים, הם ליקוט מדבריהם של גדולי ישראל בדורות האחרונים שחוו בעיניהם את תקומת מדינת ישראל והתייחסו למעמד מכונן זה.

גדולי ישראל בעיני הבדולח שלהם, ראו וידעו לבטא את תחושותיהם לגבי הצבא העברי שקם בארץ ישראל, שייעודו העיקרי הוא להגן על תושביה ולשמור על אדמתה.

ייחודו של צבא ישראלי אינו רק בכוחו אלא בעיקר ברוחו, "לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ה'". וכלי המלחמה של העם היושב בציון מאז ומתמיד, היו עוז רוחו ואמונתו באלוקיו. משום כך, הצו "והיה מחניך קדוש" - זה צו אלקי שמחייב אותנו לשמור על גדרי ההלכה במסגרת הצבאית.

מסירות הנפש של הנוער הישראלי שמחרף נפשו להגנת העם והארץ, ראויה להערצה.

לצערי, בעת האחרונה עדים אנו לכרסום במספר נושאים שהם מיסודות הדת ופשו בקרב מחננו. דברים שיש בהם פגיעה קשה בתורת ישראל, ויותר מכך, ישנם גורמים רבים שמשפיעים על זכותם של שומרי תורה ומצוות לקיים אורח חיים כאמנתם בעת שירותם. ברור שמנהיגי הצבא מבקשים לסייע לכל אחד לשרת בלי סתירה לאורח חיו, אבל עדיין יש מקום לשפר.

אפיריון נמטיה לך על שהשכלת להציג את הדרך שילכו בה גם במסגרת צבאית מתוך שמירה על גדרי ההלכה. עלינו לדעת כי עבודת הצבא אינה דוחה איסור תורה וזולת מה שיש בו צורך לעצם מאבק המלחמה, וחיל שלא נמצא בשעת מערכה דינו ככל בית ישראל לקיום התורה על כל פרטיה ודקדוקיה.

הנני תקוה כי ספר זה יהווה מגדלור למורשת של שילוב קיום תורה במערכות ישראל, ותפילה בפי לזכות במהרה לימים בהם "לא ישא גוי אל גוי חרב... ומלאה הארץ דעה את ה'".

מברכך בכל לב

דוד לאו
הרב הראשי לישראל
נשיא בית הדין הרבני הגדול

תוכן העניינים

תפילה לשלום חיילי צה"ל [1]

הקדמה [3]

◆

מִלְחָמוֹת ה':

מבט תורני על השירות בצה"ל

- ◆ א. השירות בצה"ל: מבט הלכתי [9] ◆ ב. השירות בצה"ל: מבט אמוני ומשמעות רוחנית [59] ◆
- ג. "גדול שימושה" – מבט מעשי ומוסרי: יחסם של גדולי ישראל וצדיקי הדור לחיילי צה"ל [93]

◆

הַחֵיל וְהַחֶסֶן:

מסירות נפשם של חיילי צה"ל

בראי דברי גדולי תורה ותלמידי־חכמים [127]

◆

הַמְלִיץ יְדֵי לְקָרֵב:

קובץ מקורות ללימוד עצמי ולשיעורים בעניין צבא ומלחמה

- א. היסודות ההלכתיים של מלחמת מצוה בזמן הזה [177] ◆ ב. חיוב תלמידי־חכמים במצוות המלחמה [193] ◆ ג. מורכבות הפסיקה בהלכות צבא לעומת פסיקה הלכתית רגילה [204] ◆
- ד. התשועה האלוהית והיוזמה האנושית [212] ◆ ה. מעלותיה של הגאולה הטבעית לעומת הגאולה הנסית [222] ◆ ו. מסירות נפש כמדרגה רוחנית וכתנאי להצלחה במלחמה [227] ◆
- רשימת ספרי צבא ומלחמה: הלכה, הגות ומלחמה [236] ◆ תפילה לפני יציאה לקרב [239]

◆◆◆

קונטרס עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתַפְאָרָה:

לדמותה של הרבנות הצבאית הראשית

- א. כהנים משוחי מלחמה: בשבחי הרבנות הצבאית הראשית [243] ◆ ב. דברי חיזוק וברכה לרבנים הצבאיים מפי גדולי תורה [253] ◆ ג. מהו תפקידו של הרב הצבאי? [267] ◆ ד. קריאות להצטרפות לעשייה התורנית בצה"ל [272] ◆ ה. בעוז ובתעצומות [277] ◆ רשימת ספרים להרחבה וקריאה אודות הרבנות הצבאית הראשית [281] ◆ תפילה לרב הצבאי [282]

◆◆◆

מפתח אישים [283]

תפילה לשלום חיילי צה"ל

מי שברך אבותינו
אברהם יצחק ויעקב,
הוא יברך את חיילי צבא ההגנה לישראל
[ואנשי כחות הבטחון],
העומדים על משמר ארצנו וערי אלהינו,
מגבול הלבנון ועד מדבר מצרים,
ומן הים הגדול עד לבוא הערבה
[ובכל מקום שהם],
ביבשה באויר ובמים.

יתן ה' את אויבינו הקמים עלינו
נגפים לפניהם!
הקדוש ברוך הוא ישמר ויציל את חילינו
מכל צרה וצוקה,
ומכל נגע ומחלה,
וישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם.
ידבר שונאינו תחתיהם,
ויעטרום בכתר ישועה ובעטרת נצחון.
ויקיים בהם הכתוב (דברים כ, ד):
"כי ה' אלהיכם ההלף עמכם,
להלחם לכם עם איביכם
להושיע אתכם."
ונאמר: "אמן".

הקדמה

ישמחו השמים ותגל הארץ. בהתרגשות רבה ובשמחה עצומה אנו זוכים להגיש לבית ישראל ספר זה, המברר את ערכו של השירות בצה"ל מבחינה תורנית, ובו נלקטו דברי התעוררות וחיזוק מפי רבנן ותלמידיהן בענייני השירות בצה"ל ומצוות המלחמה בזמן הזה.

הספר מכיל שלושה פרקים, היוצרים יחדיו מערך מובנה ומסודר של הכרת ערכו של השירות בצה"ל בדורנו מבחינה תורנית באופן מקיף ואחדותי. הפרק הראשון והמרכזי בספר, "מלחמות ה'" – פורס בפני הלומד מבט תורני בשלושה ממדים על מצוות השירות בצה"ל:

א. **מבט הלכתי על מהות השירות בצה"ל כמלחמת מצווה וכיישומם של חיובים הלכתיים נוספים.**

ב. **מבט אמוני על השירות בצה"ל ועל משמעותו הרוחנית.**

ג. **מבט מעשי ומוסרי – יחסם של גדולי ישראל וצדיקי הדור לחיילי צה"ל, בבחינת "גדול שימושה".**

הפרק השני, "החיל והחוסן", הנו בעל אופי מוסריאמוני. פרק זה נערך ונסדר מתוך ההבנה שלִבַּת השירות הצבאי הנה הנכונות למסירות נפש, ועל כן נראה בפרק זה כיצד מסירות נפשם של חיילי צה"ל באה לידי ביטוי בדבריהם של גדולי תורה ותלמידי חכמים בדורנו ובדור הקודם, ומתוך כך יתחברו ה"חיל והחוסן" יחדיו – "לחי עולמים".

הפרק השלישי והחותם, "המלמד ידי לקרב", הנו קובץ עיונים מעובדים עבור לימוד עצמי או כעזר להכנת שיעורים ולימוד בחבורות לקראת השירות בצה"ל או במהלכו, בבחינת "דבר בעתו מה טוב" ו"ללון בעומקה של הלכה". שלושת העיונים הראשונים הנם בעלי אופי למדני והלכתי, ושלושת האחרונים – בעלי אופי אמוני והגותי.

בסוף הפרק שיבצענו רשימה כללית של ספרי צבא ומלחמה כדי להכווין את הקורא ללימוד נוסף ולהעמקת ההתבוננות. על מנת להקל על הלומד והמעייין, הוספנו בסוף הספר מפתח אישים מפורט.

לספר זה צורף גם הקונטרס "עוטר ישראל בתפארה", המוקדש להכרת הטוב על פועלה המבורך של הרבנות הצבאית הראשית בצה"ל ולחיזוקם של הרבנים הצבאיים במערך הסדיר ובמילואים, הנושאים על שכמם את קומת הקודש הגלויה שבהופעת הצבאיות הישראלית המתעוררת לתחייה בדורנו.

לאחר שבעים ושתיים שנות קיומה של מדינת ישראל, ובמלאת חלות "שם מלא על עולם מלא" (שם ע"ב), ניתן כבר לראות ממש עין בעין כיצד "קמה אלומתנו וגם ניצבה" באמור הגויים "הגדיל ה' לעשות עם אלה", ואנו מצפים לבואו של הנושא אלומותיו ברינה (ראה תהלים כו). נודה לקב"ה על השבת גבורתו של עם ישראל לשעריו, "ולגבורה משיבי מלחמה שיערה" (ישעיהו, כח' ו'), והתורה כידוע, נאמרה אף היא מפי הגבורה.

נוסיף פרפרת נאה לחכמה שזכינו למצוא בסייעתא דשמיא:

אוזר ישראל בגבורה עולה בגימטרייה 973, כמניין "ספר התורה הזה" (יהושע א, ח) וכמניין "תדעון כי אל חי בקרבכם" (שם, ג', י'). עוטר ישראל בתפארה, עולה בגימטרייה 1514, כמניין "ירושלם הבנויה פְעִיר שְׁחַפְרָה לָהּ יַחְדָּו" (תהלים קכב, ג) וכמניין "כשמן הטוב יורד על הזקן" (שם, קלג', ב). שני הביטויים יחדיו עולים בגימטרייה 2487, כמניין "אָרֶץ אֲשֶׁר ה' (שם הויה) אֱלֹהֶיךָ דִרְשׁ אֶתְהָ תַמִּיד עֵינֵי ה' (שם הויה) אֱלֹהֶיךָ בָּה...". בריך רחמנא דסייען.

סערות רבות התרגשו בשנים האחרונות סביב אופיו של צה"ל ותנאי השירות בו עבור החייל התורני. הואיל ורצוננו שספר זה יהיה שווה לכל נפש ומשמעותי לכל תקופה וזמן, השתדלנו להימנע ככל הניתן מעיסוק ב'אקטואליה' מחד ו'בשאלות תיאורטיות' מאידך. עסקנו אך ורק ברובד הבסיס של העקרונות ההלכתיים הנכונים תמיד, ואת הבירור המעשי בדבר האופן והיכולת לשלבם בזמנים משתנים ובסערת הקרב של מלחמת האמונות והדעות השארנו לאנשי המעשה, הנושאים בעול ההוראה, ועל כן זוכים לסייעתא דשמיא בפסיקתם בשטח זה – הלא הם אנשי הרבנות הצבאית. משום כך, נקבע כי אין לפסוק או להסיק הלכה למעשה מתוך הספר, משום שהוא נועד לעיון וללמידה, כמו גם לסיכום או להרחבה.

כדרכנו בעבר, גם בספר זה נהגנו באותו האופן ביחס לשימוש בתארים וכיו"ב. השתדלנו מאוד שלא לעטר שום גדול תורה ותלמיד חכם בתואר כלשהו מלבד "הרב", וזאת מהטעם הנכבד של מניעת מחלוקות בישראל. מהאי טעמא גם לא ציינו ליד שם החכם "זצ"ל", "שליט"א" וכו'. בעת הצורך, ובצמצום, ציינו תפקיד מסוים שמילא (או שעדיין ממלא) הרב וספר מרכזי שכתב או חיבר, בכדי לאפשר למי מבין הקוראים שאינו מכיר את דמותו של הרב לדעת באופן כללי במי המדובר.

עוד עליי להדגיש בפתח ספר זה, שלא באנו לומר שכל החכמים הנזכרים בספר זה שווים ביחסם לתהליך שיבת ציון, הקמת המדינה ומלחמותיה ודרך ציון ימי שמחתה. לא באנו אלא להצביע על הכרת הטוב שלהם כלפי חיילי צה"ל ואנשי כוחות הביטחון, והקורא היקר ידון אותנו לכף זכות ונזכה להרבות שלום בעולם.

כמו כן, ידעו נא הלומדים כי כל ההדגשות בדברי הרבנים שהובאו בספר הן שלי בלבד, ולא באו חלילה לציין "אי זו שמועה נאה ואי זו לא", כי אם להסב את תשומת לב הקוראים לעניינים שמצאתי לנכון להסב אליהם את לבם.

אין שום ספק שקיים עוד חומר רב בנושא חיבורנו אשר ניתן להכלילו בלקט מסוג זה והננו רחוקים מלחשוב שהנושא בורר דיו במסגרת המצומצמת של ספרנו זה. מטרתנו בספר זה אינה מחקרית או השוואתית, כי אם מעשית. חיזוק ידי מגיני ארץ קודשנו, ועל כן, בחרנו שורות ספורות מדברי חכמים שונים ולא באנו להקיף את כל ים התורה והחכמה הנכתב בנושא זה מאז תקומת המדינה ועד היום.

כאן גם המקום להתנצל בפני בעלי זכויות יוצרים שלא הצלחנו לאתרם, ולהודיע על שימוש ראוי בחומרים, ובמידה וטרם השבענו רצונם, יודיעו לנו ונשתדל לתקן לקראת המהדורות הבאות ועל כולם תבוא ברכת הטוב, שלא ימנע מבעליו.

"והחוט המשולש לא במהרה ינתק" (קהלת, ד', יב'), ספר זה הנו השלישי הרואה אור במסגרת עבודת המחקר התורני של מכוננו, מכון מחקר תורני "תורת שלמה", הנושא בגאון את שמו של גאון התורה, העם והארץ הרב שלמה גורן זצ"ל, ואנו תפילה שזכותו תעמוד לנו ולכל התומכים והמסייעים לפעילות המכון.

ספר זה עלה בראשית מחשבת ייסוד המכון, אולם העבודה המעשית על גיבושו ועיצובו נמשכה עד כה. גרסה ראשונית של הספר הופצה על ידינו לזיכוי הרבים ברשת האינטרנט לפני כשנתיים, וכעת, בתום עבודה מאומצת ובסייעתא דשמיא, הגיע זמנה של המהדורה המורחבת והמודפסת לראות אור.

אנו תפילה שנזכה להמשיך את מפעל חיבור התורה והמדינה, "עץ יהודה ועץ אפרים" (יחזקאל לז', יט'), וכעת נפנה במלוא המרץ להמשיך את עבודתנו על הספר הבא בסדרת מערכות ישראל בדורנו: "ונתנה תוקף" – מבט תורני על מלחמת יום הכיפורים, אשר אנו תקווה שנזכה בסייעתא דשמיא להוציאו לאור לקראת שנת היובל לתשועת מלחמת יום הכיפורים.

כאן המקום להעלות את זכר קודשם המבורך של כל חללי מערכות ישראל וחללי הטרור, יהי רצון שנהיה ראויים להמשיך את דרכם וליישם את מורשתם.

ממקור הברכות יבורכו הוריי היקרים, אבי מורי, ר' שלום הירש הכהן הי"ו, ואמי מורתני, מרת יהודית שתחי', חותני היקר, ר' נפתלי פרקש הי"ו וכל בני ביתו, אשתי יפעת, בנותינו הנפלאות – הודיה, עטרת שושנה, אמונה, אורה, בננו הרך, יהונתן חיים נ"י, וכל יתר בני

משפחתנו, יחד עם כל מורי, חבריי ותלמידיי במהלך השנים, מהם השכלתי דעת ויראת השם.

ברצוני להזכיר את סבי היקר, ר' אברהם רוזנברג הי"ו, אוד מוצל מאש וחייל מספר 19,122 בצבא הגנה לישראל, אשר זכה ללחום במלחמת השחרור ולהביא לחירות האומה ולגאולת ארצה, וזוכה לראות בעיניו דור רביעי בארץ הקודש.

ברכות רבות לר' דובי ליברמן הי"ו, על הסיוע בכל התהליכים שאפשרו את יציאת הספר בצורה נאה, כיאה ל"שרי צבאות בראש עם קודש".

ואחרונים חביבים ויקרים מכול, לבחורי ישראל ולחיילי מערך המילואים, העומדים על משמר ארצנו וערי אלוקינו, נאמר: אשריכם וטוב לכם שאתם זוכים לשרת בצה"ל, וזכות מסירות נפשכם מזכה את הדור כולו. חזקו ואמצו ויהי ה' עמכם, ובשם ה' תעשו ותצליחו ותחזרו לביתכם בריאים ושלמים, לחיים טובים ולשלום!

"ויהי נועם ה' אלוקינו עלינו, ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו".

בברכת כהנים באהבה רבה,

שי בן שלום הירש הכהן

מכון מחקר תורני 'תורת שלמה' ע"ש הרב שלמה גורן

נריה, הר אפרים

יום שישי, כ"ד חשון ה'תש"פ, ערש"ק פרשת חיי-שרה

במלאת חצי יובל שנים להסתלקותו של

"הגאון, הצדיק, שר התורה והיראה, פאר הדור,

אביר הפעלים לישראל ואורייתא וקודשא־בריך־הוא" (כלשון רבנו הרצי"ה קוק),

מרן הרב הראשי לישראל,

הרב שלמה גורן זצ"ל

לישיבה של מעלה.

מְלַחְמוֹת ה':

מבט תורני על השירות בצה"ל

א השירות בצה"ל: מבט הלכתי

1

"זו אינה מלחמת הרשות אלא מצוה וחובה"
הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג (תרמ"ט-תשי"ט)
הרב הראשי לישראל, מח"ס "היכל יצחק"

ערב תקומתה של מדינת ישראל, כתב ראש הרבנים לארץ ישראל, הרב יצחק אייזיק הלוי הרצוג, מספר מאמרים ותשובות בהלכה, על מנת לבסס את הגדרת מאבקו של היישוב העברי להקמת המדינה כמלחמת מצוה¹:

"... לדעת, זו מלחמת מצוה, שכיון שהאומות המאוחדות החליטו להשיב לנו על כל פנים חלק מארץ ישראל לייסד בה משטר עצמאי, הרי זו מלחמת כיבוש הארץ, והרמב"ן... וזוהי מצוה חיובית, ולהרמב"ם אעפ"י שהוא אומר... מלחמה בשבעת עממים, הרי כוונתו ברורה... וכוונתו לכיבוש הארץ כשתינתן לנו האפשרות לכך... מלבד הנימוק שזוהי עזרת ישראל מיד צר..."² (כתבים ופסקים, סימן נב עמ' רל-רלא, וראה 'תחומין', ד' (תשמ"ג), עמ' 13-24).

"זו אינה מלחמת הרשות אלא מצוה וחובה. מצות כיבוש הארץ שהיא מצות עשה מהתורה לדעת הרמב"ן... ועזרת ישראל מיד צר לרמב"ם... אלה הערבים היושבים בארץ ושותפיהם מלכי ערב, באים עלינו... מגמתם לא לתת לנו שם ושארית בארץ ובאמת כוונתם להוציאנו בכוח הזרוע או להשמידנו, ועל כן יש למלחמה זו דין מלחמה של עזרת

1. את הרקע למאמרים אלו הבאנו בספר זה בפרק אודות היסודות ההלכתיים של מלחמת מצוה בזמן הזה, סע' 6 – סיכון עצמי במלחמה כחלק מהחיוב של "לא תעמוד על דם רעך".
2. וכן כתבו בעל אבני נזר (יו"ד סי' תנד, ו), הראי"ה קוק (משפט כהן סי' קמה) ובעל המרחשת (ח"א סי' כב), שאף לדעת הרמב"ם כיבוש ארץ ישראל נחשב מלחמת מצוה, ומצוה זו כלולה בכלל מצוות השמדת שבעת העממים (מסכת סוטה, מז: בירור הלכה, הוצאת מכון "הלכה ברורה וביורור הלכה", ירושלים).

ישראל מיד צר שבא עלינו, והרי זו מלחמת מצוה" (על הקמת המדינה קודם ביאת המשיח, תחוקה לישראל ע"פ התורה, ח"א, עמ' 128-129).

סמכות להכרזת מלחמת מגן על ידי העם

"המלך אין כוחו אלא מן העם כשנבחר ע"י העם וכן יש לנו לאמור שהעם כולו, ועיקר עם ישראל הם היושבים בארץ ישראל, יש לו הסמכות של המלך בנוגע לענייני האומה וכיון שהרוב הגדול והמכריע מכריז על מלחמה זו הרי זה כצו המלך ויש בידו לכוף... ודע שאין אנחנו דנים מצד הדין של פיקוח נפש שהכל חייבים להציל נפשות מישראל שאם משום כך, יתכן מצב שבאים אויבים ומודיעים שאם ניכנע תחתם לא יפגעו בנו ואם משום פיקוח נפש כבר אין כאן, אבל כשבאים עלינו בארץ ישראל וכבר יש לנו רשות להקים מדינה משלנו זוהי מלחמת מצווה...

מאות אלפים פליטים תלויים באוויר ועומדים בסכנה וכלום אין זה 'עזרת ישראל מיד צר'?! ואין צריך לדון כאן רק מטעם פיקוח נפש, אלא מצד חובת ישראל כשיש להם כבר כוח של אומה בארץ ישראל להילחם למען יהיו השערים פתוחים לפני אחיהם להינצל בה" (שם, עמ' 130-132).

גם לגבי פעולות התקפה וסיכול מעשי טרור כתב הרב הרצוג שיש להן תוקף של מלחמת מצווה:

"לדעתי, יש למאבק זה דין של מלחמת מצווה, כפי שביארתי, ואם כי מלחמת מצווה צריך שתוכרז על פי המלך, ואין לנו מלך, אבל הציבור כולו, או רובו, כפי שביאר כבר קודמי הגאון זצוק"ל בשו"ת משפט כהן³ (סימן קמ"ד אות י"ד), יש לו הסמכות של מלך ישראל,

3. בשו"ת 'משפט כהן', נלקטו תשובות שהשיב הראי"ה קוק (תרכ"ה-תרצ"ה), מייסד הרבנות הראשית לארץ ישראל, לשאלות העוסקות בחלק "חושן משפט" בשו"ע. וכך כתב שם הרב קוק: "... שבזמן שאין מלך, כיון שמשפטי המלוכה הם גם כן מה שנוגע למצב הכללי של האומה, חוזרים אלה הזכיות של המשפטים ליד האומה בכללה. וביחוד נראה שגם כל שופט שקם בישראל דין מלך יש לו, לענין כמה משפטי המלוכה, וביחוד למה שנוגע להנהגת הכלל... כל שמנהיג את האומה דן הוא במשפטי המלוכה, שהם כלל צרכי האומה... דלענין משפט המלוכה, שנוגע להנהגת הכלל, ודאי גם שופטים מוסכמים ונשיאים כלליים במקום מלך הם עומדים" (משפט כהן עמ' שלז). הרב צבי יהודה קוק ציין למקורותיו של אביו בדין זה: "... המאירי סנהדרין נב: ומ"מ דיני המלוכה קיימים בכל זמן, ואף בכל דור ודור יש רשות למנהיגי הדור, גדולי הארצות, לענוש ולהרוג דרך הוראת שעה וכו' וזהו שנרמז

והרי גיוס זה הוכרז מטעם הרוב הגדול של הישוב בארץ ישראל שהוא בבחינת כל קהל ישראל. ועיין פירוש המשנה להרמב"ם ז"ל, בריש פרק עד כמה במסכת בכורות. ואפילו אותם החולקים על הנחה זו, וסוברים שאין כאן מלחמת ישראל, אלא מאבק לשם הצלת ישראל – פיקוח נפש דרבים – יש להם להודות שכל התקפה שיש בה ממש, מחלישה את כח האויב, וסופה הצלת ישראל. ואם תמצי לומר, 'הלא למעוטי גוים דלא לייתי עלן זוהי מלחמת הרשות' (כלומר, שהגמרא (סוטה) הגדירה סוג כזה של מלחמה כמלחמת רשות בלבד), הנה, במה דברים אמורים כשהגוים שקטים לעת עתה ואנו יוצאים למלחמה עליהם למעטם ולהחלישם משום העתיד שמא יבואו עלינו, אבל כשכבר באו עלינו להשמיד ולגרשנו מנחלת קדשנו, כבר כל הפעולות המכוונות כנגדם הם בכלל מלחמת מצוה... (שו"ת היכל יצחק, אורח חיים, סימן לז').

ובמקום אחר הרחיב הרב הרצוג את הנימוקים לשיטתו בהגדרת מאבקו של היישוב העברי באותה שעה כמלחמת מצוה:
"... זאת עלי להעיר, שאני דברתי רק מנקודת ההשקפה של פיקוח־נפש, אבל לדעתי מאבק זה שלנו, יש לו דין מלחמת מצוה, (מאחר שהאו"ם נתנו לנו חלק מארץ ישראל, ואם לא נתגונן כראוי נפסיד חלילה הזדמנות זו, וגם לא יהא לנו עוד מקלט מוכן לאחינו שבגולה במקרה של צרה, רחמנא ליצלן, ודי לנו בניסיון האחרון, ודי לחכימא, וגם אם נפסיד הזדמנות זו, זה יביא ח"ו המוני ישראל לידי ייאוש ויגרום ח"ו בהמשך הזמן ביטול דת קדשנו ברוב האומה וטמיעה והתבוללות, ודי לחכם שכמותו) ובמלחמת מצוה הלא צרים לכתחילה בשבת על עיירות של גוים, ומכל שכן לעשות פעולות של הגנה" (שו"ת היכל יצחק, או"ח, סימן לא').

בתורה 'אל השופט אשר יהיה בימים ההם'. ובדרשות הר"ן דרוש יא: 'כאשר לא יהיה מלך בישראל, השופט יכלול שני הכוחות, כח השופט וכח המלך' (שם, עמ' שעח).

2

"כל איש מישראל – חייבים להתגייס בה"
 הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל (תר"מ-תשי"ג)
 הראשון-לציון, מה"ס "משפטי עוזיאל"

מלחמות ה'

גם הראשון-לציון, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל, קבע נחרצות כי מדובר במלחמת מצוה, וכפי שכתב כשלושה שבועות לפני קום המדינה:

"... ובמלחמתנו זאת, שאחרים קראו אותה עלינו להשמידנו ולשעבד את פלטתנו למרותם ושלטונם, אין כל ספק בדבר, שכל איש מישראל, לרבות כהנים ולוים, חייבים להתגייס בה, גם מדין מלחמת ה' שהיא ירושת הארץ, וגם מדין 'לא תעמוד על דם רעך' (ויקרא יט, טז). וכמו שהעלה להלכה הרה"ג הפוסק יצ"ו, וה' עמו שהלכה כמותו. וקדוש ישראל, ה' צבאות שמו, יצא בצבאותינו ויהדוף את אויבינו מפנינו, כיעודו מפי נביא קדשו (ישעיה מב, יג): 'ה' כגבור יצא כאיש מלחמות יעיר קנאה, יריע אף יצריח על אויביו יתגבר'" (קובץ תורני "הפוסק", תמוז-אב תש"ח, ח' חו' צח'-צט', סי' תתרפ"ד, תשובה עבור הרב הלל פוסק, עורך הקובץ).

כעבור מספר חודשים הסביר הרב עוזיאל את כוונתו בשימוש בנימוק של "לא תעמוד על דם רעך" בעניין מלחמה זו:

"ליתר תוקף הוספתי גם טעם: "לא תעמוד על דם רעך", שהוא מוסיף חובת גיוס גם לכהנים לעמוד להגן ולהציל את עצמם ואת כל איש מישראל מהרג ורצח של האויבים הפנימיים וחיצוניים שהכריזו עלינו מלחמה, ועומדים בכל עת הכן להסתער עלינו בחימה להשמיד כל איש ואשה מישראל, ולהרוס כל נקודה ישובית עם השמדת אנשיה. מצב זה מטיל על כל איש משובנו להגן בכל כחו ויכלתו על כל איש ואישה, ועל כל נקודה ישובית מישראל, בבטחון ואמונה בגואל ישראל – ה' צבאות שמו" (משפטי עוזיאל, ח"ט, חושן-משפט, סימן ג', השתתפות כהנים ולוים במלחמת מצוה, מיום כג' תשרי תש"ט).

"מעשה רב" של הרב עוזיאל במלחמת השחרור

"ביום שישי ה' באייר תש"ח, לאחר שהושגו מטרות 'מבצע קלשון' והכוחות היהודיים השתלטו על נקודות מפתח רבות בירושלים, הופנו אלפי אזרחים לאזורים שפוננו על ידי האנגלים כדי לבצרם מחשש לפלישה ערבית צפויה. הדבר היה סמוך לכניסת השבת, ומפקדת ה'הגנה' בעיר קבלה היתר מיוחד מהרבנות הראשית להמשיך בעבודות הביצורים גם בליל שבת ובשבת. תושבי ירושלים חילונים כדתיים התמידו בעבודתם כל

אותה היממה. דוד שאלתיאל, מי שהיה מפקד ה'הגנה' בירושלים, יצא בשעות הלילה לסיור בקווי החזית. באחת הגזרות נתקל ביהודי מבוגר, עטור זקן, החופר בדבקות רבה. כשהתבונן בו למרות החשכה, גילה כי לפניו ניצב הרב הראשי הספרדי, הראשון לציון הרב בן-ציון עוזיאל. "רבי," אמר לו שאלתיאל, "וכי כבוד הרב הראשי סבור שבלי טרחתו לא נבצר את העיר?" השיב לו הרב: "אל"ף, כל כף אדמה שחופרים מחישה את הגאולה ובי"ת, איני רוצה שהצבור הדתי יחשוב כי כפו עלינו חלילה את ההיתר לעבוד בשבת. רוצה אני להראות כי עבודת בצורים זאת אינה חס ושלום חלול שבת אלא קידוש שבת" (ד"ר מרדכי נאור, "ארץ נולדת", עמוד 39, רמת-גן, הוצאת כנרת, תשמ"ח; וראה עוד 'בעוז ובתעצומות', עמ' 138-144, ידיעות ספרים, אבי רט (עורך) תשע"ג).

3

"כיבוש מלחמה שהוא קנין גמור על פי תורה"

הרב צבי פסח פרנק (תרל"ג-תשכ"א)

רבה של ירושלים וחבר מועצת הרה"ר, מח"ס "הר צבי"

בסמיכות להקמתו של צה"ל ע"י ממשלת ישראל (ביום כ"ח אייר תש"ח) כתב הרב פרנק, אודות המאורע הייחודי:

"... שזכינו לראות בהנץ נץ הקמת הצבא הישראלי על ידי ממשלת ישראל החדשה שנתכוננה במעשי ניסים נפלאים, שכל עין רואה בזה יד ההשגחה העליונה הנטויה עלינו לחוננו ולתת לנו מחיה בארץ האבות שאחרי עבור עידן ועידנים לגלותנו הממושכת... והנה פתאום, מתוך החושך והערפל אשר כיסה את עין הארץ, נתבקעו נצוצי אור, וכמו השחר עלה על שמי ארצנו הקדושה, וכבוד ה' עלינו זרח להרמת קרן ישראל לעיני הגויים, שיכירו וידעו כל יושבי תבל בזכותנו לבנות את בית ישראל בארצנו..." (מכתב ברכה לספר 'משפט הצבא בישראל', ירושלים, תש"ט, הרב אלתר דוד רגנשברג).

מדינת ישראל – כ'אתחלתא דגאולה'

"זה קרוב לשנתיים ימים אשר זכינו לראות כי פקד ה' את עמו להושיענו באתחלתא דגאולה ורוב של ארץ ישראל המערבית נכבש על ידי צבא ההגנה לישראל. היינו נוכחים לראות שחוזר ונשנה לעינינו אותו החזיון המרומז בפסוק: "ראה נתתי לפניכם את הארץ" (דברים א, ח) וכפירושו של הספורנו שם: "ראה נתתי לפניכם את הארץ" – היינו יושבי הארץ כי נמוגו מפניכם ולא יתקוממו, ובאו ורשו את הארץ את גליל הכנענים כי הם, מפחדם יפנו ויברחו או ימותו בלתי מלחמה, ומעין זה שהיה בגאולה ראשונה על ידי

יהושע בן נון כן ראינו שנית בהתחלת גאולתנו האחרונה הזאת וכמו שהובטח לנו: "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות", כי רוב הערבים הקדימו לברוח מנוסת חרב והשאירו אחריהם שדות זרועות תבואה, כרמים ופרדסים, אילנות דמלבלבי וכל עץ עושה פרי למינהו..." ("כרם ציון" תש"י, כרך י"א; וב"קונטרס הר צבי").

מברק מאת הרב פרנק אל הרב הראשי לישראל, הרב הרצוג,

בעניין "התפילה לשלום המדינה" (כ"ד אלול תש"ח)⁴

הרב הראשי לישראל הגרי"א הרצוג שליט"א, רבבה, ירושלים. מצד מצפוני הייתי מחליף איזה תיבות בסגנון התפילה אלא שאני מבטל דעתי מפני דעתו והנני מסכים לקבוע התפילה ויהא רעוא שתתקבל במהרה. ויתברך בכתיבה וחתימה טובה בספרן של צדיקים גמורים ולגאולה וישועה קרובה. מברכו ודורש שלום תורתו. צבי פסח פראנק.

'קנין כיבוש' בכיבוש צה"ל

תשובה מעניינת נכתבה על ידי הרב פרנק לרב עזרא עטיה, בימי המצור על ירושלים וכחודש לפני הקמת המדינה וכך כתב בשו"ת 'הר-צבי' (או"ח, ב', סי' עד):
 "בשנת תש"ח, בראשית מלחמת השחרור, היה מחסור גדול במרור (חסה) לפסח, ורבים מתושבי ירושלים ירדו לכפר הערבי הנטוש דירי'אסין שנלכד בידי היהודים כדי ללקוט שם. ונשאלתי ע"י הגאון רבי עזרא עטיה ראש ישיבת פורת יוסף, אם אפשר לצאת במרור זה ידי חובה, דלכאורה הוי גזל עכו"ם ובמרור הגזול לא יוצאים ידי חובה".
 על כך השיב הרב פרנק שאין בכך גזל הנוכרי בהסתמך על קנין כיבוש מלחמה, וזה לשונו:

"ואף ד'קרקע אינה נגזלת' – מכל מקום, נקנו הקרקעות לצבא ההגנה ע"י כבוש מלחמה. וכנראה שהמלקטים הישראלים לקטו את המרור ברשות ההגנה..."

4. ארכיון הרב הרצוג, תיק "תפילות לשלום המדינה ולשלום חיילי צה"ל והכוחות הלוחמים". וראה עוד בספר הרבנות הראשית לישראל, שבעים שנה ליסודה, חלק ב', עמ' 823-824 ובהערות מס' 37-38, היכל-שלמה.

תשובה דומה כתב הרב פרנק בתום מלחמת השחרור (שו"ת הר צבי, או"ח ב', סי' פז), כשנשאל מה דין הרכוש הערבי שננטש בירושלים ובסביבותיה, לעניין תרומות ומעשרות, וז"ל (שם):

"הרי לפנינו דברים ברורים, דאין הכי נמי דשפיר נמצא שלפעמים מוציאין רכוש של אדם וחבירו נוטלה וזוכה בה בעל כרחו ושלא בטובתו של בעל החפץ ואע"פ שבעל החפץ עומד וצווח שלי הוא לא משגחין בו, וענין זה מפוזר בש"ס ופוסקים כדבר פשוט דכיבוש מלחמה הוא אחד מקניני התורה".

בשנת תשט"ז, דן הרב פרנק (שו"ת הר צבי, יו"ד סימן קט)⁵ בחיוב טבילה עבור כלים שנפלו לידי צה"ל כשלל במלחמת השחרור ולדבריו, אין הם נשארים במעמדם ככלי נכרים, אף אם הממשלה מתייחסת אליהם כנכסי נפקדים:

"כלים שנפלו לידי צה"ל אם חייבים בטבילה. זה כתשע שנים עברו מיום אשר זכינו לראות חסדי השי"ת, שרוב ארץ הקודש נכבשה מידי הגוים ובתוך שלל האויב נפלו ביד צבא הגנה לישראל הרבה כלי סעודה חדשים גם ישנים, שהוכשרו בהגעלה או בליבון. והשאלה באה אם מחויבים בטבילה כדין קונה כלי סעודה מהנכרי, ורבו הדעות בין המורים, ויש שהורו, דמכיון שבאופן רשמי אין רצונה של ממשלת ישראל לשנות חזקת הבעלות של הערבים והרכוש רשום בתורת נפקדים מרכוש האויב, ולכן אין הכלים הללו חייבים בטבילה, דדינם ככלים השאולים מן הנכרי שאינם חייבים בטבילה וגם לא מהני להו טבילה כל זמן שלא יצאו מרשות הנכרי.

ולדידי, מה שהממשלה מצביעה עליהם שהם רכוש האויב, רישום זה אינו משמש כלום להתיש כחו של כיבוש מלחמה שהוא קנין גמור על פי התורה, ומעשה מוציא מידי דבור, ועובדא היא שכל יחיד ויחיד שתפס מהכלים לתשמישו נתכוין שיהא שלו לגמרי לחלוטין וגם הממשלה בעצמה מה שנטלה להשתמש בהם, מחשבתם ניכרת שדעתם להשתמש בהכלים עד שיכלו לגמרי, ושם זה שיש על הכלים שהם רכוש האויב אינו משנה את הדין, שבאמת כבר נעשו רכוש יהודי ויש לחייבם בטבילה".

קשריו של הרב פרנק עם לוחמי המחתרות ופסיקותיו עבור חיילי צה"ל

"בזמן מלחמת העצמאות, התיר הרב פרנק ייצור משוריינים בשבת עבור הצלת גוש עציון, אך דרש כי לא יהיה חילול שבת עבור מטרות שאינן הכרחיות והתנגד לגיוס בני ישיבות למערכה. כן התיר אכילת קטניות בפסח תש"ח בשל מצוקת המזון בירושלים.

5. וראה 'ציץ אליעזר', חי"ח, סי' סג', ו'חבל נחלתו', הרב אפשטיין, ח"ב סי' כג'.

נכדו, הרב יעקב פרנק, מספר כי בבית סביו היו שני סליקים שונים, של ה'הגנה' ושל ה'אצ"ל', כשהרב פרנק מארגן את הדברים כך שהאחד לא ידע על קיום הסליק של חברו. עוד מספר הרב יעקב פרנק, כי קרבתו של בית הרב למחנה שְׁנֶלֶר הבריטי⁶ אפשרה לאנשי ה'הגנה' לצותת דרך קו הטלפון בביתו לשיחותיהם של הבריטים⁷ ('ציונות בקדושה', ר' יואל יעקובי, 'בשבע', גיליון 420, תש"ע).

הרב פרנק הספיד את מגיני וחללי גוש־עציון החרב, במילים נרגשות (קובץ תפילה, "על חומותייך ירושלים", ד' סיון תש"ח). וכן, הכריז על יום כ' בסיוון תש"ח כיום אבל ותפילה, לציון שלושים יום לנפילתה של העיר העתיקה.

לאחר מלחמת השחרור, הרב פרנק ובית דינו התירו עגונות רבות מכבלי עגינותן, לאחר שבעליהן הוכרו כחללים. גם הרב הצבאי הראשי, הרב שלמה גורן, נועץ ברב פרנק בשורה של שאלות הלכתיות כבודות משקל, ובמיוחד בעניינים של התרת עגונות צה"ל. היה זה הרב פרנק שעל פסיקתו הסתמך הרב גורן בעת שהתווה את דרך קבורתם של חללי צה"ל בארונות קבורה (שו"ת תרומת הגורן, ח"ב, סי' סו)⁷. כמו כן, התיר הרב פרנק לרב גורן לעגן בפקודות מטכ"ל היתר גילוח ותספורת לכבוד יום העצמאות⁸.

6. מתחם שְׁנֶלֶר שכן ברחוב מלכי ישראל בירושלים, שימש כמחנה צבאי של הצבא הבריטי, ולאחר מכן עבר לידי ההגנה ובהמשך לידי צה"ל, עד אשר בשנת תשס"ט חדל מפעילות ונסגר. במקומו נבנתה שכונת מגורים.

7. "סדרי הקבורה בארונות בצבא נקבעו בהתאם לדיני התורה ולפי הוראות בכתב מאת מרן הרב הראשי לירושלים הגר"צ פרנק שליט"א, אחרי שלן בעומקה של הלכה כתב אלינו בנדון כדלהלן: 'ע"ד קבורת חיילים בארונות אחרי הנימוקים שהציעו לפני שיש בסידור קבורת החיילים מצאתי שיש הכרח לקוברם בארונות ובלבד שהארונות יהיו מנוקבים לצד הקרקע"' (מכתב הרב גורן לשר הדתות ר' זרח ורהפטיג, טו' כסלו תשי"ב, ארכיון הרב הרצוג).

8. לקראת יום העצמאות הראשון (תש"ט) שאל הרב גורן את הרב פרנק האם הוא מתיר לו לפרסם בפקודות מטכ"ל שמותר להסתפר ולהוריד את הזקן ביום העצמאות, הרב פרנק השיב שלא רק לחיילים מותר אלא לכל ישראל. היתר זה התפרסם בפקודת מטכ"ל מס' 340207 סע' 2 (ספר משואה ליצחק, הוצאת יד הרב הרצוג, הרב שמואל כ"ץ, עמ' 591 הערה 120, מובא במכתבו של ראש לשכת הרב גורן מיום י"ח סיון תשל"ז).

"זה מלחמת מצוה ואסור לשום אדם להשתמט ממנה"
הרב הלל פוסק (תרמ"א-תשי"ג)
מח"ס "דברי הלל" ו"נוה הלל"

"כבר נגעתני בזה פעם ב"הפוסק"⁹ שזה מלחמת מצוה ואסור לשום אדם להשתמט ממנה, וכל המשתמט, דינו כפורש עצמו מן הצבור (או"ח סימן תקע"ה), ובפרט בשעה שהוא בעצמו בסכנה ורוצה להציל את עצמו בגופו ובדמו של חברו, שזה אסור בהחלט. כל המשתמט ילך לגינין ושכם ויסתתר בצלם של הערבים ולא שצעירי עם ישראל בנינו ובנותינו יסכנו את נפשם בעד אבר המדולדל הזה, הבוגד בעמו ובארצו, ואפילו בממון חברו אסור להציל את עצמו, עי' שו"ת בנין ציון סי' קס"ז מזה – וביחוד עתה שעומדים אנחנו במצב נורא ואיום וחוב קדוש מוטל על כל אחד ואחד, כעם ככהן, כת"ח וכבני הישיבה ללכת לגיוס, להציל נפשותינו ארצנו ורכוש של כל עם ישראל, אבל חלילה לנגוע בכבוד השבת בדבר שאין שייך להצלה, למשל, לעשן בשבת... אנשים הללו מסכנים חייהם במסירות נפש שאין דוגמתו כדי להציל ערי ישראל... וצריך למנה [למנות] בכל גדוד רב צבאי, רב כמה שנאמר, רב חרד ודחיל, והמה ישגיהו על עניינים הרוחניים. על פיהם יצאו ועל פיהם יבואו, ואז ה' יהיה בקרבנו להפיל אויבנו חללים, וישגיהו הרבנים גם על כשרות המאכלים וכדומה" (שו"ת הללאומר, או"ח סי' רטו' בעניין חילול שבת להמגויס, עמ' קמח-קמט, תשט"ו).

9. ירחון תורני להלכה ואגדה שראה אור בעריכת הרב פוסק, החל משנת ת"ש ועד פטירתו במשך קרוב לחמש-עשרה שנה.